

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Janez Terdina r. 31. maj. 1830 v Mengišu, gimnazijo dovršil l. 1850 v Ljubljani, preskušnjo iz zgodovine, zemljepisja in slovenščine l. 1854 na Dunaju, postal učitelj gimnazijski v Varaždinu, l. 1856 na Reki, umirovljen l. 1867 živi v Novem Mestu na Kranjskem.

Navdušen l. 1848 jel je pisati javno v Sloveniji l. 1849 na pr.: Narodne pripovedke Bistriške doline. Od Janeza Terdina: I. Pričetik Mengša. II. Ogri novo znamenje. III. Veronika. IV. Dernovo. Turki na Limbarški gori (Pes. str. 376). Trap (str. 392). — Slovenija l. 1850: Narodne pripovedke iz Bistriške doline. Spisal Jovan Terdina. V. Jermanova vrata. VI. Gradič. VII. Hudamos.

Ljubljanski Časnik l. 1850: Kresni Žarki, blagorodnimu visokoč. gg. Janezu Kersniku, starašinu c. k. akademiškiga učelišča v Ljubljani, učeniku naravoslovja itd. o njegovim veselim godu od hvaležnih slovenskih učencov, posvečeni 24. rožnika 1850:

Čuden narave je gib in njene kovačnice redba,
Čuden kot čuden je sam, ki je postave ji dal itd. (str. 100).

Pripovedka od kovača. Lesica, volk in medved. Od šivarja. Od mlajšiga izmed treh bratov (Babek, Bibek, Bobek št. 30). Od zaklete deklice. Od mertvaške kosti. Kmetje in žlahtni. Dogodba 9. stoletja. (Ravno polje, na sredi velika kamnitna miza, na kateri je kosilo pripravljeno. Na eni plati mize so visoki pogernjeni sedeži, tudi so tu sreberne žlice itd. predložene; na drugi plati so pa nizki sedeži, brez slonil in leseno orodje. Ravno pride velika množica žlahtnih in kmetov, kmalo tudi slovenski vojvoda Inko). Po srečno dovršeni vojski napravi jim gostijo, ter posadi kmetiče na visoke, žlahtnike pa, ki mrmrajo in zobni škrip-ljejo, na nizke stole, češ, kmetič vas redi in brani; v boju gre naprej (str. 176)...

Stvaril Bog en sam je stan in ta je kmečki.
Cesar, kralj in knez in vojvoda in žlahtni,
Vsi so kmečke korenine. Žena kmečka
Bla je mati vsim.
Kdor ratarja zaničuje, zaničuje
Svoje dede, naj bo cesar ali žlahtni.
To ošabneži naj bo vam v podučenje.
Kmečki stan je važniši od vsih, nej tudi
Pervi v ceni bo!
Torej kmetje le pomaknite se gori,
Sedite na krasne sedeže, vzamite
Žlice sreberne in nože pozlačene
In kristalne kupe in si napivajte
Serčne, rajske slje!!

Pripovedka od Glasan Boga ali Poskus narodne epopeje Slovincov (št. 58—69). Od zlate hruške. I. del za učene. Pretres slovenskih pesnikov (št. 74—79, sp. T...d...a) z naslednjim pričetkom: „Navada, ki smo jo do zdaj imeli, vse slovenske dela hvaliti, je imela res po eni plati to dobro, de je pisatelje v pridnost spodbadala; pa po drugi plati je ta navada vender tudi mnogo zlega prinesla. Pisatelj je smel že hvale pričakovati, de je le pisal in mu je bilo pri tem večidel malo mar, de bi bil tudi zares dobro in izverstno pisal. Ker je pa ravno to poglavitna reč pri pisanju, je mogla omenjena navada veliko slabih nasledkov imeti. Gotovo je pri tem edino prava pot, de so to, kar je zares dobro, povzdiguje, tisto pa, kar je slabo, odloči in zaverže. To ne koristi po naših mislih le slovstvu, ampak tudi vsak dober pisatelj mora želeči, de je nekoliko razločka med presojo njegovih del in med tisto navadnih pisavcov. To nas pripravi, slovenske pesnike v kratkim pa resnično po vsih prednostih in slabostih pretresti itd.“ (cf. Novice pa Lj. Časnik 1851 str. 52: Beseda na pretres slovenskih pesnikov — zlasti o Vodniku. Podlipski). Basni (1—16. Zlate hruške 2. del. — Bčela v Celovcu l. 1850

I: Arov in Zman. Narodna pripovedka (str. 98—137). Spisal Janez Terdina.

Ljubljanski Časnik I. 1851: Bran in pogin Japodov (v pesnih št. 12—30): 1. Razdertje Terpa. 2. Hoja v Metulo. 3. Metulo. 4. Tabor Rimljanov in vedežvavec. 5. Boj pri zidu in zmaga Japodov. 6. Daro vanje. 7. Reka in jez. 8. Ogenj. 9. Boj pri lesenim stolpu. 10. Huda zima. 11. Huda bitva pri zidu. 12. Nov boj. 13. Zadna noč. Vila. 14. Pogodba. — Basni (16—20). Pevska vila. Pervi sneg. Začetek deža. Solze. Ponočne misli na nekim griču na Gorenskim itd.

Nekoliko o slovenskim slovstvu na pr.: „Prekucije slovstvu malo na roke gredo. Res je leto 1848 za nas Slovence silno važno, kar učenosti zadene; pa le zato, ker nam je enakopravnost materinšine pridobilo. Ne more se pa terditi, da so dogodbe tega leta domače slovstvo samo na sebi povzdignile. Marveč so zagledale ravno na tem polju beli dan prikazni, ki se jih po pravici vstrašiti moramo itd. (str. 56)“. — Novice 1851: Zadnje besede matere na smertni postelji (Pes. str. 51). Jan. T. . . d. . . a.

Slovénska Bčela 1852 III: I. Bukve iz Iliade (str. 14—112 v. 1—611). Poslovenil iz gerškoga Jan Terdina. Kuga — jeza na pr.:

Jezo zapoj, boginja, Pelejeviča Ahila,
Kvarno, ki zlega nezmerno Ahajcem je naklonila,
Slala v Hades duhove mnogo pogumnih možakov,
Nje same pa podajala psom v požertvo i ticam
Verste vsaktere — tak Cenova volja se je
spolnovala —

Od kar v prvo nasprot si vstopita se pripravja
Vodja možev Atrejevič ino nebeški Ahilej itd.

Luna. Zadnja vojna cara Zolimana (str. 89—133). Pesmi: Vert (Po narodni povedki). Spomin. Rojenica. Razjasnjenje itd.

V tej dobi I. 1851—53 je tudi Terdina kot pripravnik učiteljski za malo nagrado z Valjavcem in Žepičem pomagal A. Janežiču sloveniti razne knjige p. Slov. Goffine, Zgodovinski katekizem Šmidov in nektare druge za Mohorjevo in Ljublj.

Slovensko društvo (cf. Valjavec str. 8 in Predgovor k Zgodovini Slov. naroda), kar je tiskalo se tudi v Slovenskih Berilih za gimnazije na pr.: Ber. I. 1850: Hudamos (Pes. po nar. pravljici). II. 1852: Trap. III. 1854: Bramba Sigeta. Oblega Ogleja I. 1510. IV. 1855: Čertice iz stare dogodivščine Slovincov. V. 1853: Prihod Uskokov na Slovensko. Kacijanar v bojih s Turki. VI. 1854: Perve turske vojske po slovenskih deželah. Bitva pri Brežicah in pri Terbižu. Nasledki prvih turških vojsk po slovenskih krajih. Celjski boji. VII. 1858: Boji Benečanov na Slovenskem. Herbart Turjaški in Turki. Šestnajsto stoletje zgodovine slovenske. Naši kraji v sedemnajstem stoletju itd. —

Novice 1854: Torkla. — Novice 1859: Odgovor na gosp. dr. Klunovo vprašanje v 52. listu lanskim Novic, jeli so Perojci v dolnji Istri res Černogorci itd. (str. 83—84). J. T. — Na Reki dopis na pr.: „Jez letos vsako nedeljo Vodnika razlagam, se vé da po slovenski; družega polleta bom pa Prešerna začel, če bo količkaj mogoče, dvakrat na teden. Med učenci imamo čedalje več Slovincov, prav bistre glavice so večidel; učiti se morajo tudi horvaško... Rečani so pa čudni ljudje, po vsi sili hočejo Lahiti biti itd. (str. 87)“. — Glasilo cesarskem ukaz, ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva. II. O jeziku slovenskem, da pokažem, kake so bile overe boljemu napredovanju v slovenščini, in kako naj se te overe odpravijo (str. 297—8). III. Kako in v koliko bi se dala slovenščina že zdaj za posamesne nauke s pridom porabiti, na pr. v keršanskem nauku (str. 312—4). IV—V. O nemškem jeziku — kako naj se uči. Pet potov je, po katerih se človek družega jezika navadi (str. 321—329). Gledé teh nasvetov glej dopis: „Gosp. Terdinov spis je ves prav iz našega serca vzet; vse kar je rekel, smo sami skusili. 10. t. m. sem bil na Gorenskem, pozneje na Dolenškem; povsod smo se pomenkovali od

gospod Terdinovega spisa v Novicah; vsakdo je terdil, da je od konca do kraja gola resnica, resnica — k nesreči naši. Martrali so nas moliti po nemško, latinsko in greško — in — in še hebrejsko v 10. šoli, in ko smo izučeni gospodje na deželo prišli, smo mógli malega katekizma iskati in se učiti; iskati, kar nam je — čudna, čudna šola vzela. Bog daj, da bi pravica zmagala (str. 346)!!“ — Otok Kerk. Spisal J. Terdina v odgovor gospodoma Vuku in Klunu (str. 296—316).

Novice 1860: Glasilo cesarskem ukaz, zastran učnega jezika v šolah. I (str. 11—13). II. (str. 18—27): Premislimo najpred, kako in s kakim uspehom se je nekdanj po starem sistemu učilo.. Moja misel je: A. Da se vsi nauku v domačem jeziku razlagati začnó, in da se toraj za zdaj saj v 1. in 2. šoli slovenski jezik za učni jezik ustanovi. Vzroki so (1—2). B. Naj bo slovenščina pripomočni jezik tudi ondi, kjer se po nemški razlaga, tedaj z eno besedo v celi gimnaziji. Vzroki (1—5). III. O latinskem jeziku (str. 114—134). — Jako važno in za vse čase pomembno je, kar je pisal Terdina takrat o potrebi pravega značaja, na pr.:

„Gimnazijalne šole so ali bi pa saj zato biti morale, da mlademu človeku poleg znanosti tudi karakter podelé, da ga z močtvom nadahnejo. Dolžnost je tedaj vse podpirati, kar daje mladini terden karakter. Ena poglavitnih podpor je po moji misli tudi domači jezik. Kdor spoštuje svoje, spoštuje tudi tuje; kdor je s svojim ponosen, ne bo grajal drugih, če se enako s svojimi dobrotami ponašajo. Domorodec ne bo nikoli tujega naroda zaničeval. Jasno pa je, in sem že pred enkrat oménil, da je posebno nam v Avstrii te lepe sprave med narodi treba; zato dajmo in budimo vsakod domorodnost, ki tako žlahen, za državo in za človeštvo koristen sad prinaša. Naj bo našim mladenčem mogoče, tudi v gimnaziji skoz in skoz se za Slovence čutiti; naj jim njihov jezik tudi v gornjih šolah čast in veljavo ima. Mla-

dina bo vidila skerb, ki jo ima visoka vlada za njeno celo izobraženje, za druge znanosti kakor za jezike, za slovenski kakor za nemški, pa bo dobila ob enem tudi ljubezen do države in do vlade, ki nobenih drugih interesov ne zahteva, kakor blagor svojih državljanov.

Kar sedanji čas najbolj potrebuje, je pravi karakter, ker mergoli, kamor pogledamo, vse polno takih ne le malopridnih, ampak tudi nevarnih ljudi, katerim ni mar ne za državo, in ne za narod, ne za idejo in ne za poštenje; katerih prva in zadnja misel je — kruh, naj se jé z dobro vestjo ali ne, — katerih Bog je meso, trebuh in sirova materija. Naj se porabi zoper te sovražnike človeštva, držav in ljudstev vsak pripomoček, tedaj tudi národni jezik; zakaj boj je hud in nevaren; če bomo le količkaj nemarni, je prazna vsaka nada, da kdaj te zopernike užugamo (Novic. str. 27)“.

Prav tako važno je zlasti za sedanji čas tudi, kar pravi o latinskem jeziku, o vprašanju: Kaj je latinščina za nas Slovence, kako se dotika in strinja naš jezik z latinskim, kako sta si eden proti drugemu? — Latinski jezik je jezik katoliške cerkve, katoliška cerkev pa je naša národna cerkev. Pravim národna, in ta beseda mi je tu v prvem edino pravem pomenu. Katoliška cerkev nam ni narodna, ker jo zdaj národ terdi, ampak zato, ker si jo je že od konca sam izvolil, se je vedno stanovitno deržal, vkljub silnim nadlogam in skušnjavam, se vedno te zvestobe tudi zavedil in vse svoje mišljenje in čutenje po nji obračal, po drugi strani je pa tudi vselej v nji pomoči, zavetja, rešenja iskal in ga našel. Premislimo to malo bolj natančno. Dozdaj smo se menili premalo za to reč; nauk, ki ga bomo prejeli, je imeniten za nas in za naš jezik“. Opisavši staro in srednjo dobo pravi, da najlepše je razodevala se vzajemna podpora med vero in narodnostjo v strašnih stiskah turških vojsk. „Te so bile našemu

narodu kervav kerst, s katerim je iznova poterdil, kako globoko prepričan da je o resnici katoliške vere, kako tesno se je z njegovo narodnostjo združila. Pa sred vojskovanja mu je prišla druga, še huja skušnja: začela je terkati na vrata tudi njemu lutrova prekucija. Res, da so jih ji nekteri naši sinovi odperli in jo z gorečim srcem narodu priporočali, da je marsikdo omahoval, marsikdo tudi omagal. Al večina ljudstva zaverže priliznjene obete, — dobljena je nova, častitljiva zmaga. Ponosni smemo biti, da naših krivovercev niso preobračali tuji, sirovi dragonarji, kakor se je drugej pogostoma godilo; luterstvu se je uperl narod sam; mogočna, prepričavna beseda škofa Krena in njegovih pomagavcev nam je zopet deželo pomirila, uterdivši vsakod staro vero, povernivši nam z njo prejšno edinost v narodu. Tuja mladika ni mogla na našem drevesu ozeleneti. Al ta zvestoba ni ostala Slovencu prazna, brezkoristna.

Cerkev mu je obilno trud povračala, ki ga je za-njo preterpel. Njeni duhovni so mu bili vedno prvi in najbolj resnični prijatli. Oni so mu zbudili domačo literaturo; očedivši mu jezik tujih pritik so spisali zanj lepo število pobožnih bukev, po njih je dobil veselje do branja in do šol... Neupehani delavnosti svojih duhovnov imamo hvalo dajati, da nam je narod čil in zdrav, priden in pobožen in za vsako delo pripraven; od nje in iz nje

mu je dohajala vsa omika in mu dohaja večidel še dandanašnji.

Iz vsega tega vidimo ozko, natančno, vzajemno djansko društvo svoje vere in svoje narodnosti. Pri nas ne dá se misliti patriotizem brez katoliškega duha; brez njega je brez sadú, jalov zato, ker je katoliškemu Slovencu brez njega nerazumen, že zanaprej sumljiv. — Pa čemu to dolgo besedovanje? utegnejo bravei prašati. Ne zamerite, za moj namen je bilo potrebno itd. — To dokazuje potem Terdina v drugem in tretjem stavku (str. 115). To naj bi prebirali in premišljevali vsi narodnjaki, katerim je sedanjí čas katoliška cerkev tako strašna in katoliška duhovščina tolikanj zoperna. Pisal je to brez strasti gimnazijski profesor — neduhovnik.

Jako mikavni in znameniti so tudi opisi, ki jih je priobčil J. Terdina v ravno tem tečaju l. 1860 pod naslovom: „Kranjci na Horvaškem“ (str. 107—216). „Če greš v križem-svet, najdeš Kranjca, je star in resničen pregovor. Menda je ni zemlje na svetu, kamor bi ta ali uni naš rojak ne priblodil, največ pa jih je na Horvaškem v vseh stanovih, v vseh mestih, skoraj v vsaki vasi jih boš najdel in sem ter tje celó kupoma. Ne bom se motil, če pravim, da Horvaška najmanj 30.000 Kranjcev redí. Zato mi se ne zdi od več, nekoliko bolj natanko o njih in o njihovem življenji govoriti itd.“ Vzemi in — beri!

Ukazi in odredbe šolskih oblastev.

VI. O pouku v ženskih ročnih delih in začetek dopoludanskega pouka v zimskem času.

Visoki c. kr. deželni šolski svèt je razglasil nastopni razpis:

Z. 808 L. Sch. R.

In der Sitzung des Landessanitätsrathes vom 15. Februar l. J. wurde unter Zu-

stimmung der Mitglieder des genannten Fachrathes hervorgehoben, dass die Mädchen an den untersten Classen der Volksschule mit Handarbeiten überbürdet seien, was auf das Sehvermögen derselben sehr nachtheilig einwirke.

In derselben Sitzung wurde auch der Antrag gestellt und einstimmig ange-